

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЛУМАЧЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВИХ НОРМ
ЯК СИСТЕМОГО УТВОРЕННЯ**

**GENERAL CHARACTERISTICS OF THE INTERPRETATION
OF ADMINISTRATIVE-CRIMINAL LEGAL NORMS AS A SYSTEM FORMATION**

У статті на підставі аналізу низки доктринальних джерел окреслюється система тлумачення адміністративно-деліктних правових норм. Відзначено, що властивостями системи тлумачення адміністративно-деліктних правових норм є:

– емерджентність – властивість системи, що зумовлює появу нових властивостей і якостей, які не властиві елементам, що входять до складу системи;

– цілеспрямованість та мультиплікативність – діяльність системи тлумачення адміністративно-деліктних правових норм підпорядкована конкретній меті, а одностороння спрямованість компонентів посилює ефективність функціонування системи у цілому;

– ієрархічність – елементи системи завжди взаємопов'язані і взаємодіють між собою всередині системи у цілому або в межах її окремих підсистем, що може призвести до того, що в складноорганізованих системах елементи можуть зливатися в певні утворення, що є більш складними, ніж елемент, і менш складними, ніж система, – підсистема;

– структурність – можливість описання системи через установлення її структури, тобто комплексу зв'язків і відносин системи, зумовленість поведінки системи не стільки поведінкою її окремих елементів, скільки її структури;

– динамічність – система здатна та змінює свій стан у часі під впливом різних соціальних, економічних та політичних чинників;

– за своїми класифікаційними характеристиками вказана система є соціальною, динамічною, стохастичною, відкритою, м'якою, штучною, самоорганізованою, функціональною, абстрактною.

Резюмовано, що система тлумачення адміністративно-деліктних правових норм – це цілісна, емерджентна, ієрархічна, складна функціональна динамічна сукупність компонентів (адміністративно-деліктних правових норм, суб'єктів, способів та принципів інтерпретації), що мають спільну мету – з'ясування та роз'яснення змісту адміністративно-деліктних правових норм, правильне та однакове їх розуміння і застосування.

Ключові слова: адміністративно-деліктні норми права, завдання, зв'язки, елемент, компоненти, мета, підсистема, система, структура.

The article, based on the analysis of a number of doctrinal sources, outlines the system of interpretation of administrative-tort legal norms. It is noted that the properties of the system of interpretation of administrative-tort legal norms are:

– emergence – a property of the system that causes the emergence of new properties and qualities that are not inherent in the elements that make up the system;

– purposefulness and multiplicity – the activity of the system of interpretation of administrative-tort legal norms is subordinated to a specific goal, and the unidirectionality of the components enhances the efficiency of the system as a whole;

– hierarchy – the elements of the system are always interconnected and interact with each other within the system as a whole or within its individual subsystems, which can

lead to the fact that in complex systems elements can merge into certain formations that are more complex than the element, and less complex than the system – subsystems;

– structure – the ability to describe the system through the establishment of its structure, ie a set of connections and relations of the system, the conditionality of the behavior of the system not so much the behavior of its individual elements, as its structure;

– dynamism – the system is able and changes its state over time under the influence of various social, economic and political factors;

– according to its classification characteristics, the specified system is social, dynamic, stochastic, open, soft, artificial, self-organized, functional, abstract.

It is summarized that the system of interpretation of administrative-tort legal norms is a holistic, emergent, hierarchical, complex functional dynamic set of components (administrative-tort legal norms, subjects, methods and principles of interpretation) that have a common goal – clarification and analysis. clarification of the content of administrative-tort legal norms, their correct and uniform understanding and application.

Key words: *administrative tort law, tasks, connections, element, components, purpose, subsystem, system, structure.*

Вступ. Практично будь-яка інтелектуальна діяльність є творчим, розумовим процесом, що передбачає застосування цілої низки методів та інструментів наукового пізнання. Суттєво ускладнюється цей процес, коли предмет дослідження є багаторівневим, складно структурованим, абстрактним, неоднозначним, багатоаспектним і т. д. явищем чи процесом, що вимагає від дослідника якісно інших підходів та ресурсів, спрямованих на досягнення позитивного та ефективного результату. Беззаперечно, що саме такими характеристиками відзначаються адміністративно-деліктні норми права, що, відповідно, й зумовлює складність процесу їх інтерпретації, його багатоетапність тощо. Усе це дає підстави для розгляду тлумачення вказаних правових норм як складно структурованої системи з характерними внутрішніми та зовнішніми зв'язками.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика тлумачення адміністративно-деліктних правових норм як системне утворення.

Результати дослідження. Як зазначається на сторінках наукової літератури, слово «система» (від др.-грец. σύστημα – ціле, складене з частин; з'єднання) в тлумачних словниках української мови має кілька значень:

1) порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; продуманий план; заведений, прийнятий порядок;

2) бот., зоол. – класифікація;

3) форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.); форма суспільного устрою; формація;

4) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням;

5) сукупність принципів, які є основою певного вчення; сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь;

6) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин; технічний комплекс, що складається із взаємозв'язаних споруд, механізмів, машин і т. ін.; марка, тип, конструкція яких-небудь машин, їхніх частин і т. ін.; сукупність предметів, пристроїв і т. ін. однакового призначення; сукупність господарчих одиниць, установ, об'єднаних організаційно;

7) геол. – сукупність верств гірських порід, що характеризується певними викопними фауною і флорою;

8) множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою і мають мету [1, с. 203–204; 2, с. 359; 3; 4, с. 269].

У філософській літературі, в якій надзвичайно багато уваги приділяється філософським аспектам теорії систем, зазначається, що система означає сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, яка утворює певну цілісність, єдність [5]; об'єднання деякого розмаїття в єдине і чітко розчленоване ціле, елементи якого по відношенню до цілого та інших частин займають відповідні їм місця [6]; обмежена множинність елементів, що знаходяться у стійких взаємозв'язках [7, с. 109]. Для нашого дослідження особливо влучною є теза про те, що надзвичайно широка сфера застосування (практично кожен об'єкт може бути розглянутий як

система) поняття «система» зумовлює те, що його досить повне розуміння передбачає побудову сімейства відповідних визначень, як змістовних, так і формальних [5; 8, с. 269].

Поняття «система» являє собою складну дослідницьку конструкцію (особливий ідеальний об'єкт), процес утворення якої, як виявляється, є предметом вивчення цілого комплексу наук. Історія науки, зокрема, повинна описати тимчасову послідовність і умови формування цієї конструкції в окремих наукових дисциплінах і в науці у цілому; теорія діяльності – проаналізувати цей процес під кутом зору вироблення особливих форм науково-дослідницької активності людей; логіка і методологія науки – досліджувати загальну абстрактну структуру цієї конструкції і висловити її в строгій, формальній мові; спеціальні системні концепції – ввести поняття системи у свої «системи координат», задовольняючи при цьому як теоретичні принципи даної сфери науки, так і загальні умови метатеорії системного дослідження [9, с. 82].

Що стосується спеціальних досліджень у царині теорії систем, то сучасна наука виробила численну кількість різноманітних підходів до формулювання визначення категорії «система», яких нині нараховується більше тридцяти. В.М. Садовський слушно зауважує, що практично будь-який об'єкт можна представити як систему і тому не завжди очевидні ті гносеологічні завдання, які можуть стояти, наприклад, під час аналізу як систем аркуша паперу або олівця. Під час побудови визначення поняття «система» в рамках загальної теорії систем необхідно, таким чином, урахувати гносеологічні цілі приписування тих чи інших об'єктів властивостей системи [9, с. 80]. Узагальнений аналіз нині відомих визначень системи дав підстави сучасним дослідникам теорії систем окреслити її такі загальновизнані ознаки і властивості:

- цілісність. Принципова неможливість ототожнення якостей системи із сумою якостей елементів, що її складають, неможливість виводити з останніх якості цілого;

- упорядкованість. Система – це завжди суворо впорядкована сукупність якихось елементів. Критеріальна властивість елемента – його необхідна безпосередня участь у створенні системи: без нього, тобто без будь-якого елемента, системи не існує;

- ієрархічність. Елементи системи завжди взаємопов'язані і взаємодіють між собою всередині цієї системи. Ці їхні властивості можуть призвести до того, що в складноорганізованих системах елементи можуть зливатися в певні утворення, що є більш складними, ніж елемент, і менш складними, ніж система, – підсистеми. Підсистема здатна виконувати якусь частину програми системи. У цьому разі по відношенню до всієї системи вона виявляється елементом, а по відношенню до тих елементів, які її становлять, – системою (відносно самостійною, але іншого рівня);

- структурність. Можливість описання системи через установлення її структури, тобто комплексу зв'язків і відносин системи, зумовленість поведінки системи не стільки поведінкою її окремих елементів, скільки її структурою;

- елементи системи взаємодіють не тільки між собою всередині системи, а й із зовнішнім середовищем (елементами інших систем). Ця взаємодія може призвести до змін як змісту, так і внутрішньої будови як цих елементів, так і системи у цілому. При цьому зміни зазнає і саме зовнішнє середовище (інші системи);

- система як щось ціле виконує якусь програму, яка не може зводитися до функцій кожного окремого елемента системи (мета системи);

- самовизначеність, самодетермінація набору властивостей системи, яка входить у законмірність [10, с. 34–35; 11; 12, с. 14; 13, с. 185–186; 14, с. 370; 15, с. 6–7; 16, с. 44; 17; 18, с. 38–54; 19, с. 38–41; 20, с. 18–19; 21, с. 31–32; 8, с. 34–35].

Важливим для усвідомлення призначення будь-якої системи є можливість її аналізу крізь призму різного роду класифікаційних критеріїв. Як відомо, класифікація систем може бути здійснена за різними ознаками, однак основною, на думку переважної більшості вчених, є групування їх у три системи (підсистеми): технічну, біологічну і соціально-економічну. Технічна підсистема – верстати, устаткування, комп'ютери й інші вироби, що мають інструкції для користувача. Набір рішень у технічній системі, як правило, обмежений, а наслідки рішень визначені. Наприклад, порядок включення і роботи з комп'ютером, порядок керування автомобілем, методика розрахунку щоглових опор для ліній електропередачі, розв'язання завдань із математики та ін. Такі рішення носять формалізований характер і виконуються в строго визначеному порядку. Професіоналізм фахівця, що приймає рішення в технічній системі, визначає якість прийнятого і виконаного рішення [22].

Свою чергою, біологічна підсистема включає флору і фауну планети, у тому числі відносно замкнуті біологічні підсистеми, наприклад мурашник, людський організм та ін. Ця си-

стема має більшу розмаїтість функціонування, ніж технічна. Набір рішень у біологічній системі також обмежений через повільний еволюційний розвиток тваринного і рослинного світу. Проте наслідки рішень у біологічних підсистемах часто виявляються непередбачуваними. Наприклад, рішення лікаря, пов'язані з методами і засобами лікування пацієнтів; рішення агронома про застосування тих чи інших хімікатів як добрива. Рішення у таких підсистемах допускають розроблення декількох альтернативних рішень і вибір кращого з них за якими-небудь ознаками [22].

Натомість соціально-економічна підсистема характеризується наявністю людини в сукупності взаємозалежних елементів. Як характерний приклад соціально-економічної підсистеми можна навести підприємство, його виробничий колектив. Ці підсистеми істотно випереджають біологічні за розмаїтістю функціонування. Набір рішень у соціально-економічній підсистемі характеризується великим динамізмом як у кількості, так і в засобах і методах реалізації. Це пояснюється високим темпом змін у свідомості людини, а також нюансами у її реакціях на однакові й однотипні ситуації. Перераховані види підсистем мають різний рівень невизначеності (непередбачуваності/випадковості) у результатах реалізації рішень [22]. Окреслимо й інші відомі та поширені сьогодні класифікації систем. Зокрема:

– за ступенем випадковості системи поділяють на: а) детерміновані, в яких рух і розвиток системи повністю зумовлені й не піддаються випадковості, а складові частини взаємодіють точно; б) випадкові (або стохастичні) – рух і розвиток системи є випадковими і розглядаються як імовірний процес, неможливо точно передбачити, як вона поводитиме себе в будь-яких заданих умовах [3];

– за походженням системи класифікують на штучні (створюються людиною для реалізації заданих програм чи цілей), природні (створюються природою для реалізації цілей світового існування) та змішані (створені природою та змінені (удосконалені) людиною);

– за внутрішньою будовою системи поділяють на: а) відкриті системи (системи, які постійно обмінюються речовиною й енергією із зовнішнім середовищем); б) закриті – в яких застосовується лише інформація, котра характеризує внутрішні зміни системи, і блок управління є складовою частиною тієї системи, якою він управляє;

– за ступенем чутливості системи класифікують на: а) тверді (мають велику стійкість до зовнішніх впливів і слабо реагують на незначні впливи; авторитарні, засновані на високому професіоналізмі невеликої групи керівників, організації); б) м'які (характеризуються високою чутливістю до зовнішніх впливів, а внаслідок цього – слабкою стійкістю);

– за ступенем організованості виділяють: а) клас добре організованих; б) клас погано організованих (дифузних) систем; в) клас систем, що розвиваються (самоорганізуються);

– за складністю системи поділяються на: а) прості – мають невелику кількість взаємопов'язаних елементів і нерозгалужену структуру, виконують найпростіші функції, стан і динамізм цих систем легко описувати й аналізувати; б) складні – характеризуються розгалуженою структурою і великою кількістю взаємопов'язаних елементів. Такі системи можуть мати декілька різних структур, опис їх стану можливий; в) дуже складні системи – системи, які неможливо детально і точно описати, тому що для опису потрібно більше часу ніж той, який витрачається системою між змінами її стану, або рівень знань може бути недостатнім для розкриття суті зв'язків системи;

– за станом рухливості: а) статичні (системи, для яких характерно те, що вона знаходиться в стані відносного спокою; їх стан із часом залишається постійним); б) динамічні (системи, що змінюють свій стан у часі);

– за критерієм матеріальності системи можуть бути: а) фізичними (складаються з матерії й енергії, можуть включати інформацію і проявляють деяку поведінку); б) концептуальними або функціональними (абстрактними, складаються з чистої інформації і демонструють скоріше сенс, ніж поведінку); в) сполученням того й іншого [22; 3].

Відштовхуючись від сформульованих наукою ознак системи, а також визнаючи найбільш змістовним поняття системи як множини взаємопов'язаних елементів, що мають спільну мету, утворюють єдине ціле, а також взаємодіють між собою та зовнішнім середовищем, зауважимо, що розгляд будь-якого системного явища чи процесу має відбуватися крізь призму мети такої системи, її елементів, підсистем, а також зв'язків, що утворюють структуру досліджуваної системи.

Слово «мета» означає те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль; заздалегідь намічене завдання; замисел [23, с. 661]. Метою системи називають її бажаний майбутній стан. Залежно від стадії пізнання об'єкта, етапу системного аналізу у цей термін вкладають різний зміст – від

ідеальних устремлінь, що виражають активну свідомість окремих осіб або соціальних систем, до конкретних цілей-результатів. У першому випадку можуть формулюватися цілі, досягнення яких є неможливим, але до яких можна безупинно наближатися. У другому – цілі мають бути досяжними в межах певного інтервалу часу і формулюються іноді навіть у термінах кінцевого продукту діяльності. Часто розрізняють суб'єктивні та об'єктивні цілі. Суб'єктивна ціль – це суб'єктивний погляд дослідника (керівника, власника) на бажаний майбутній стан системи. Об'єктивна ціль – це майбутній реальний стан системи, тобто стан, до якого буде переходити система за заданих зовнішніх умов і керівних впливів. Суб'єктивні й об'єктивні цілі системи у загальному випадку можуть розрізнятися. Зокрема, вони не збігаються, якщо система є погано дослідженою або якщо суб'єкт, який визначає цілі, недостатньо обізнаний із закономірностями функціонування системи чи ігнорує їх [3; 24, с. 165].

Мета системи тлумачення адміністративно-деліктних норм права збігається із цілями процесу тлумачення відповідної норми і, як правило, має загальний характер. Слід підкреслити, що мета системи завжди деталізується у її завданнях та функціях, які також знаходять свій прояв у безпосередніх завданнях та функціях інтерпретації відповідно.

Своєю чергою, компонентами системи є сукупність елементів та підсистем. Елемент – 1) проста речовина, яка не розкладається звичайними хімічними методами на простіші частини; 2) складова частина чого-небудь; деталь якого-небудь спорудження, обладнання, механізму; окремих бік, риса чого-небудь; 3) основи чого-небудь, початкові знання в якій-небудь галузі; 4) представники якої-небудь соціальної групи; 5) (розм.) про людину, особу; 6) прилад для одержання електричного струму за рахунок енергії, що виділяється під час хімічної реакції [25, с. 473]. У теорії систем елемент – це нерозкладний (у даній системі) компонент складних тіл, матеріальних систем, теоретичних побудов; будь-який об'єкт, пов'язаний певними відношеннями з іншими об'єктами в єдиний комплекс. Будь-який об'єкт, узятий за первинний, можна тлумачити як елемент (підсистему) деякої системи вищого рангу [26].

Поняття неподільності елементів є, звісно, умовним та визначається залежно від конкретних завдань. У цьому контексті логічною є теза про те, що норма права має свою структуру, яка дає можливість розкласти норму на її складники: гіпотезу, диспозицію та санкцію. Однак у межах даного дослідження у полі нашого зору – система тлумачення саме певних правових норм, а в об'єктиві наукового пошуку – інтерпретація правової норми та результативність цього процесу. Таким чином, урахувавши те, що конкретним завданням цього дослідження є вивчення ефективності тлумачення адміністративно-деліктних норм права, первинними елементами досліджуваної нами системи тлумачення, безумовно, є норми адміністративно-деліктного права, які, власне, формують предмет інтерпретації. Іншими словами, адміністративно-деліктні правові норми як елементи системи відповідного тлумачення приймають безпосередню участь у створенні цієї системи, є необхідними її складниками, без яких системи тлумачення не існує як такої.

Своєю чергою, підсистемою називають систему, яка є частиною більш загальної системи; набір елементів, що представляють автономну всередині системи галузь (наприклад, економічна, організаційна, технічна підсистеми); підпорядкована або допоміжна система; частина будь-якої більшої, загальної системи, що характеризується відносною цілісністю [22; 3]. Підсистеми, як правило, класифікуються в межах системи залежно від їх функціонального спрямування. Так, наприклад, якщо, скажімо, системою вважати економіку країни, то як підсистемою можна розглядати окремі сектори та галузі економіки. Будь-яка система може бути підсистемою іншої системи, яка щодо неї є надсистемою. Зовнішнім середовищем даної системи називається система, що складається з елементів, які не належать цій системі [27].

Таким чином, трьома такими підсистемами тлумачення норм адміністративно-деліктного права є система способів тлумачення, система принципів інтерпретації, а також система суб'єктів тлумачення, кожна з яких має своє функціональне призначення, яке у цілому відповідає загальній меті системи. Способи інтерпретації норм права є інструментальним механізмом досягнення мети тлумачення, принципи – концептуальною основою, базисом досягнення відповідної мети, а система суб'єктів інтерпретації – управлінська підсистема, яка визначає пріоритетність способів тлумачення, його предмет тощо.

Під час визначення подібної моделі системи тлумачення норм права постає цілком логічне питання: а чи є первинні елементи досліджуваної системи тлумачення (адміністративно-деліктні правові норми) елементами обох окреслених нами підсистем (способи та принципи тлумачення)? Очевидно, що ні. І якщо ні, то чи є життєздатною така модель системи, у якій первинні елементи не є складниками компонентів наступного порядку системи, – підсистем? По-перше, відзначимо,

що запропонована нами модель системи тлумачення у жодному разі не порушує правил теорії систем (зокрема, властивістю системи є її структурність, тобто можливість декомпозиції (розділення) системи на компоненти), оскільки, по-перше, з указаних законів є безумовні винятки; по-друге, між окресленими нами компонентами існують чіткі зв'язки, а кожен із цих компонентів може розглядатися як окрема система (підсистема) більш широкої глобальної системи, що відповідає іншій обов'язковій властивості системи – ієрархічності. Окрім того, наявність такого роду первинних елементів є підставою для окреслення додаткових ознак системи та її відношення до певної групи різновидів систем, визначених за відомими класифікаційними критеріями. Зокрема, у нашому випадку така модель системи тлумачення адміністративно-деліктних правових норм дає підстави для її характеристики як складної, багаторівневої, з більш вираженими внутрішніми вертикальними зв'язками, за рахунок яких у тому числі вказані компоненти утворюють систему.

Саме за рахунок зв'язків відбувається «рух» системи, запускається її функціонал, забезпечується синхронність кроку компонентів на шляху до мети системи. Як слушно зауважує у цьому контексті І.Б. Родіонов, зв'язок системи – це одне з фундаментальних понять у системному підході. На його абсолютно правильне переконання, система як єдине ціле існує саме завдяки наявності зв'язків між її елементами, тобто, іншими словами, зв'язки виражають закони функціонування системи [28].

Як зазначається у спеціальній науковій літературі, зв'язок є співвідношенням між компонентами системи, що заснований на взаємозалежності і взаємозумовленості. Поняття «зв'язок» характеризує чинники виникнення й збереження цілісності та властивостей системи. Як у теоретичних, так і в прикладних науках зв'язок характеризується за напрямом, силою, характером (видом). За першою ознакою зв'язки поділяють на спрямовані й неспрямовані. За другою – на сильні та слабкі. За характером (видом) вирізняють зв'язки підпорядкування, породження (генетичні), рівноправні, управління. Деякі із цих класів можна поділити більш детально: наприклад, зв'язки підпорядкування можуть бути типу «рід – вид», «частина – ціле»; зв'язки породження – типу «причина – наслідок». Зв'язки можна класифікувати також і за місцем розташування (внутрішні й зовнішні), спрямованістю процесів у системі у цілому чи в окремих її підсистемах (прямі і зворотні) та за деякими більш конкретними ознаками. Зв'язки в конкретних системах можуть бути одночасно охарактеризовані за кількома з названих ознак [3; 2, с. 80].

Як зауважує Ю.П. Сурмін, складність такого явища свідчить про їх багатоплановість, що вимагає їх осмислення з позиції одразу декількох підходів. Саме тому Ю.П. Сурмін вважає, що зв'язки між елементами системи потрібно розглядати з погляду чотирьох підходів: формального, який фіксує наявність і спрямованість зв'язку; функціонального – фіксує наявність або відсутність функціональності у зв'язках; логічного, у межах якого дається пояснення природи зв'язків; змістовного, де аналізуються зміст, природа зв'язків. Однак кожен із цих підходів сам по собі, як зауважує вчений, має обмежені можливості для пояснення зв'язків і тому є необхідним використання їх у єдності як взаємодоповнюючих підходів. Так, за формального підходу зв'язки поділяються на такі різновиди, як неспрямовані, спрямовані, переривчасті, односторонні, двосторонні, рівноправні і нерівноправні, внутрішні й зовнішні. Окрім того, вони розрізняються тривалістю (довготривалі і короткочасні), а також частотою (часті й рідкісні) [29, с. 106–107].

Своєю чергою, за функціонального підходу, на думку Ю.П. Сурміна, зв'язки розглядаються з погляду виконуваної ними функції: нейтральні (або статичні), за яких дія і протидія рівні за величиною і зміни не відбувається; функціональні, які характеризуються тим, що дія і протидія не збігаються і елемент починає реалізовувати в системі деяку функцію. Як функціональні можна уявити зв'язки: породження, або причинно-наслідкові зв'язки; перетворення – реалізуються шляхом безпосередньої взаємодії двох об'єктів із переходом їх у новий стан; структурні – забезпечують будову системи; функціональні (у вузькому сенсі слова) – забезпечують функціонування системи; розвитку – зміна станів, що відрізняються якісними змінами; управління – забезпечують процес управління системою. Окрім того, під функціональний підхід підпадають прямі і зворотні зв'язки, кожен з яких виконує своє призначення. Зворотний зв'язок інформує вхід системи про стан її виходу, а прямий – пов'язує один елемент з іншим. Зворотним зв'язкам належить винятково важлива роль в управлінні, оскільки вони несуть для суб'єкта управління необхідну йому інформацію про об'єкт управління [29, с. 107].

За логічного підходу, як зауважує Ю.П. Сурмін, зв'язки поділяються відповідно до основних типів детермінації: причинно-наслідкові – одне явище породжує інше; кореляційні – зміна одного явища призводить до зміни іншого, а це інше змінює, призводить до зміни першого; станів – з одного стану системи впливає інший, а відношення породження відсутнє. За змістов-

ного підходу зв'язки поділяються на: енергетичні – процеси передачі енергії між елементами системи; матеріально-речові – характеризуються матеріально-речовими перетвореннями; інформаційні – являють собою інформаційні потоки [29, с. 107].

Слід підкреслити, що зв'язки системи формують її структуру, тобто структурою системи є сукупність необхідних і достатніх для досягнення цілей відношень (зв'язків) між її компонентами. При цьому в складних системах структура відображає не всі елементи та зв'язки між ними, а лише найістотніші, що мало змінюються під час поточного функціонування системи й забезпечують існування системи та її основних властивостей. Структура характеризує організованість системи, стійку впорядкованість її елементів і зв'язків [3; 2, с. 80; 24, с. 166–167].

За формальним підходом зв'язки системи тлумачення норм адміністративно-деліктного права можна поділити на односторонні та двосторонні, внутрішні та зовнішні. Наприклад, односторонні зв'язки, тобто такі, що спрямовуються одним компонентом відносно іншого та не передбачають зворотної відповіді, як правило, характерні для взаємодії, з одного боку, підсистем способів та принципів інтерпретації норм права, а з іншого – первинних елементів цієї системи адміністративно-деліктних норм права. У такого роду зв'язках передбачається вплив із боку підсистем інтерпретації на елемент системи за рахунок інтелектуального інструментарію, який використовує інтерпретатор (логічні методи, історичні, порівняльного правознавства, правила і прийоми лексичного, граматичного, етимологічного, семантичного пізнання тощо) та на основі певних засад, що мають характер керівних ідей, дотримання яких є обов'язковим для досягнення ефективності та законності всього процесу тлумачення та його результатів.

Натомість двосторонні зв'язки знаходять свій прояв, зокрема, у взаємодії трьох окреслених вище підсистем та забезпечують взаємовплив між ними. Так, принципи інтерпретації права забезпечують цілісність використання способів тлумачення, які, своєю чергою, як підсистема використовуються управлінською підсистемою (суб'єктами) для досягнення необхідного результату, який у тому числі забезпечується дотриманням суб'єктом тлумачення основних засад та правил інтерпретації.

Зовнішні зв'язки системи тлумачення правових норм дають змогу трансформувати систему в більш широкую за змістом, адаптувати до її властивостей, забезпечити можливість функціонування в межах більш змістовної системи та ефективно досягати її мети. Указана система інтерпретації, зокрема, інтегрована до системи правозастосування, забезпечує досягнення останньою її результатів. У правовій системі підсистема тлумачення правових норм є однією з функціональних підсистем, що забезпечують взаємозв'язок між собою таких елементів, як суб'єкти права, правові норми, правові відносини, правова поведінка, юридична практика, правова ідеологія, правосвідомість, правова культура і т. д.

Своєю чергою, функціональні зв'язки системи тлумачення адміністративно-деліктних норм права кристалізуються у таких різновидах взаємовідносин системи, як управлінські (суб'єкти визначають предмет тлумачення, способи інтерпретації і т. д.), перетворення, котрі реалізуються шляхом безпосередньої взаємодії кількох компонентів між собою, які призводять до зміни їх стану (уточнення розуміння правової норми стало наслідком трансформації уявлення про її зміст тощо).

Причинно-наслідкові зв'язки системи тлумачення адміністративно-деліктних норм права забезпечують результативність інтерпретації, а кореляційні (зовнішнього характеру) – якісні зміни в системах іншого порядку (правозастосуванні, правотворчості, правосвідомості і т. д.). Інформаційні зв'язки натомість забезпечують обмін інформаційними потоками між компонентами системи тлумачення між особою, а також зовнішнім середовищем.

Висновки. Здійснивши аналіз таких вихідних для розуміння будь-якої системи понять, як «мета», «елементи», «підсистеми», а також «зв'язки», що утворюють структуру досліджуваної системи, можна дійти висновку, що властивостями системи тлумачення адміністративно-деліктних правових норм є:

– цілісність та впорядкованість – єдність елементів досягається за допомогою певних взаємозв'язків і взаємодій компонентів, кожен з яких робить свій внесок в існування системи, впорядкованість якої забезпечує такий її стан, за якого критеріальною властивістю її елемента є обов'язкова безпосередня участь у створенні системи. Наприклад, відсутність у цій системі об'єкта або суб'єкта тлумачення виключає існування системи як такої. Застосування способів тлумачення без дотримання обов'язкових принципів інтерпретації ставить під сумнів досягнення мети системи і т. д.;

– емерджентність – властивість системи, що зумовлює появу нових властивостей і якостей, які не властиві елементам, що входять до складу системи. Іншими словами, об'єднуючись у систему, її компоненти здобувають нові властивості, які дають змогу досягати поставленої мети як системи, в межах якої вони функціонують, так і системи більш високого порядку, елементами якої вони також є. Наприклад, застосування норми адміністративно-деліктного права, яка була предметом інтерпретації, здійснює вплив як на зміну правового статусу особи, так і на хід правовідносин у цілому. Своєю чергою, зміст деліктної норми, а точніше його розуміння, внаслідок тлумачення норми може трансформуватися, що потенційно тягне за собою зміни у правозастовчій практиці, правотворенні тощо. Інший приклад – застосування способів тлумаченням саме у їх сукупності з обов'язковим дотриманням усіх принципів тлумачення (тобто взаємодія елементів відбувається як у межах одної підсистеми, так і між елементами обох підсистем одночасно) дає можливість максимального позитивного ефекту тлумачення і, відповідно, досягнення мети системи;

– цілеспрямованість та мультиплікативність – діяльність системи тлумачення адміністративно-деліктних правових норм підпорядкована конкретній меті, а односпрямованість компонентів посилює ефективність функціонування системи у цілому;

– ієрархічність – елементи системи завжди взаємопов'язані і взаємодіють між собою всередині системи у цілому або в межах її окремих підсистем, що може призвести до того, що в складноорганізованих системах елементи можуть зливатися в певні утворення (наприклад, прийоми та методи інтерпретації утворюють цілу систему способів тлумачення, а окремі засади інтерпретації формують сукупність тісно взаємопов'язаних між собою принципів тлумачення норм адміністративно-деліктного права), що є більш складними, ніж елемент, і менш складними, ніж система, – підсистеми;

– структурність – можливість описання системи через установлення її структури, тобто комплексу зв'язків і відносин системи, зумовленість поведінки системи не стільки поведінкою її окремих елементів, скільки її структурою;

– динамічність – система здатна та змінює свій стан у часі під впливом різних соціальних, економічних та політичних чинників. Система тлумачення адміністративно-деліктних правових норм не статична, її функціонування залежить від рівня стабільності законодавства, субституції суб'єктів інтерпретації, змін у політичному складнику управління суспільством, трансформацією ідеологічних наративів у правотворенні та правозастосуванні тощо. Наприклад, система тлумачення адміністративно-деліктних правових норм, що існувала в радянській державі, істотно відрізняється від відповідної системи тлумачення сучасного періоду не тільки суб'єктивним складом, а й системою принципів інтерпретації, на які має спиратися тлумач;

– за своїми класифікаційними характеристиками вказана система є соціальною, динамічною, стохастичною, відкритою, м'якою, штучною, самоорганізованою, функціональною, абстрактною.

Таким чином, система тлумачення адміністративно-деліктних правових норм – це цілісна, емерджентна, ієрархічна, складна функціональна динамічна сукупність компонентів (адміністративно-деліктних правових норм, суб'єктів, способів та принципів інтерпретації), що мають спільну мету – з'ясування та роз'яснення змісту адміністративно-деліктних правових норм, правильне та однакове їх розуміння і застосування.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 9. 840 с.
2. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ : учебное пособие для вузов. Москва, 1989. 367 с.
3. Система. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Система/>.
4. Шахов С.В. Система права: визначення та характеристика складових елементів (як етап дослідження сутності та змісту норми адміністративного права). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 4. С. 268–273.
5. Ильичёв Л.Ф., Ковалёв С.М., Панов В.Г. *Философский энциклопедический словарь*. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/3310/.
6. *Философский энциклопедический словарь*. Москва : Мысль, 2010. Т. 1. 744 с.
7. *Философия: Часть вторая: основные проблемы философии: учебное пособие для вузов / под ред. проф. В.И. Кириллова ; изд. 2-е, перераб. и доп.* Москва : Юристъ, 1999. 304 с.

8. Шахов С.В. Норми адміністративного права: теоретико-правові аспекти ефективності : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2020. 442 с.
9. Садовский В.Н. Основания общей теории систем. Логико-методологический анализ. Москва, 1974. 280 с.
10. Правовая информатика и кибернетика : учебник / Г.А. Атанесян др. ; под ред. Н.С. Полевой. Москва, 1993. 528 с.
11. Агошкова Е.Б., Ахлибининский Б.В. Эволюция понятия системы. *Вопросы философии*. 1998. № 7. С. 170–179.
12. Губанов В.А., Захаров В.В., Коваленко А.Н. Введение в системный анализ : учебное пособие. Ленинград, 1988. 232 с.
13. Блауберг И.В. Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. Москва, 1973. 270 с.
14. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия. Москва, 2005. 608 с.
15. Вступ до теорії правових систем : монографія / за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ, 2006. 432 с.
16. Егоров Ю.Л. Система, структура, функция. *Научные доклады высшей школы. Философские науки*. 1978. № 5. С. 38–47.
17. Калошин П.М., Файзиев А.А. О понятии «система». *Философские науки*. 1981. № 4. С. 132–134.
18. Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности. Москва, 2000. 528 с.
19. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем. Москва, 1978. С. 38–41.
20. Мельник Р.С. Система адміністративного права України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 415 с.
21. Костыльёв В.М. Проблемы системного и формально-логического анализа права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Уфа, 2002. 195 с.
22. Гавриш О.А., Овчаренко А.Ю. Антикризове управління підприємством. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 504 с. URL: <https://library.if.ua/book/60/4207.html>.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь, 2001. 1440 с.
24. Юровська В.В. Методи адміністративного права: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 428 с.
25. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2. 550 с.
26. Елемент. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Елемент>.
27. Шарапов О.Д., Дербенцев В.Д., Семенов Д.Є. Економічна кибернетика : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2004. 231 с. URL: <https://buklib.net/books/22269/>.
28. Родионов И.Б. Теория систем и системный анализ. URL: <https://victor-safronov.ru/systems-analysis/lectures/rodiонов/00.html>.
29. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ : учебное пособие. Киев : МАУП, 2003. 368 с.